

כהן שהיא מעוברת מישראל, שהיא נפסלת מן התרומה.

ואיצטריך גם למיכתב "ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה, וזרע אין לה, ושבה אל בית אביה" — למעוטי ולד מישראל, שהולד פוסלה. (17)

היות דאי כתב רחמנא "זרע אין לה" בלבד — הייתי אומר שהוא פוסלה, היות דמעיקרא, לפני שנישאה בת כהן לישראל, היא היתה חד גופא [גוף אחד].

ואילו השתא, משילדה, הרי היא תרי גופי [שני גופים]. ולפיכך היא נפסלת.

אבל מעוברת, דאף מעיקרא היתה חד גופא, והשתא כשהיא מעוברת היא גם כן חד גופא —

אימא תיכול. הייתי אומר שתאכל בתרומה ולא תיפסל.

לכן צריכא לומר "כנעוריה", על אף שכתוב "זרע אין לה".

ואי כתב רחמנא רק "כנעוריה" למעוטי מעוברת, הייתי אומר:

דוקא זו אינה אוכלת, כיון דמעיקרא היתה האשה גופא פריקא, גוף ריקן, (1) והשתא משנתעברה, נעשית האשה גופא מליא, גוף מלא, ולכן היא נפסלת.

אבל אם זרע אין לה — הייתי אומר שזרע אינו פוסל אותה, משום דמעיקרא, היתה גופא של האשה פריקא, ריק, ואף השתא,

כשילדה, גופא של האשה הוא עתה — פריקא, ריק.

ולכן, אימא, הייתי אומר שלא יפסול הזרע את אמו.

לפיכך צריכא לומר גם "זרע אין לה", יחד עם "כנעוריה".

לעיל בגמרא בעמוד א נתבארו שני חילוקים בין הפטור מיבום על ידי בן, לבין הפסול בתרומה על ידי בן מישראל:

א. האם בנים מתים הם כבנים חיים.

ביבום — בנים מתים הם כבנים חיים, לפטרה מן הייבום.

ואילו בתרומה — אין הזרע מישראל פוסל אלא כשהוא חי.

ב. האם הולד מן הבעל הראשון הוא כולד מהבעל השני.

ביבום — אין הולד מן הראשון כולד מן השני, שאינה נפטרת מיבום אלא כשיש לה בן מהשני.

ואילו בתרומה — הזרע פוסל, בין שהיה הזרע מנישואיה הראשונים לישראל, ובין שהיה מנישואיה האחרונים לישראל.

ומביאה הגמרא עתה כמה שאלות, ששאל רב יהודה מדאסקרתא את רבא על שני החילוקים הללו, ואף ענה את התשובות לשאלות אלו.

1. ריק, כמו אילן סרק שאינו טעון פירות. רש"י.

17. על פי גירסת הב"ח.

שהרי בת כהן שיש לה זרע מישראל, הוא מעכב אותה מלאכול בתרומה. וכשמת הזרע של ישראל, היא שבה לאכול בתרומה, למרות שכבר נפסלה מאכילתה מחמת הזרע מישראל.

ואם כן, הדברים קל וחומר —

ומה בתרומה, שהוא מקום שעשה בו הכתוב וולד מן הבעל ההראשון כאילו הוא וולד מן הבעל השני — לפוסלה מן התרומה.

שהרי שמו של בעלה הישראלי הראשון כבר אינו קיים עליה, אלא רק שמו של בעלה הישראלי השני. ובכל זאת היא נפסלת מן התרומה גם לאחר מיתת בעלה השני, משום שבנה מהראשון נחשב לענין זה כאילו היה בנה מהשני, היות ובעלה השני הניח אותה עם אשה ובן, כאשר שמו עליה.

ובכל זאת לא עשה עשה בה הכתוב בנים מתים כבנים חיים, לפוסלה מן התרומה.

יבום, שהוא מקום שלא עשה בו הכתוב וולד מן הבעל הראשון כולד מן הבעל השני, לפוטרה מן הייבום —

אינו דין שלא נעשה בו בנים מתים כבנים חיים לפוטרה מן הייבום, אלא תהיה חייבת להתייבם או לחלוץ משמתו הבנים —

והתשובה היא:

תלמוד לומר: "דרכיה של התורה — דרכי נועם הם.

וכל נתיבותיה — שלום".

ונתנת הגמרא סימן לדבר, לזכרון שאלותיו ותשובותיו של רב יהודה מדאסקרתא, המתבארות להלן —

אמר ליה רב יהודה מדאסקרתא, לרבא, את השאלות והתשובות דלהלן —

שתי שאלות ותשובות: לא נעשה, ונעשה — במיתה.

ועוד שתי שאלות ותשובות: נעשה, ולא נעשה — בולד.

אך לא היו השאלות בסדר הזה, אלא בסדר שונה.

והסימן לסידרון של השאלות והתשובות הוא:

יבום ותרומה, ושוב יבום ותרומה — סימן. (2)

וכך אמר ליה רב יהודה מדאסקרתא [שם מקום] לרבא:

תחילה הוא שאל אותו שתי שאלות בענין החילוק שבין תרומה ליבום בענין "מתים כחיים" [שסימנם הוא "לא נעשה ונעשה במיתה"], כאשר השאלה הראשונה היא — "לא נעשה".

לא נעשה מתים כחיים לענין יבום, אלא, נאמר שאם מתו הבנים שהיו לה בשעת נפילתה ליבום, אין הם נחשבים כבנים חיים, ומשעה שמתו הבנים תיזדקק אשת המת להתייבם או לחלוץ.

ויש ללמוד זאת, מקל וחומר מתרומה —

2. ביאור הסימן: סדרת השאלות והתשובות מתחלקת לשתי שאלות על שני החילוקים,

ואשה זו, שהיה לה בן, ולא נזקקה ליבם, והלכה וניסת לשוק, ואחר כך מת בנה – אם תחייבנה עתה לחלוץ, הרי היא מתגנה בכך על בעלה, לפי שהיא נאסרת לו משמתו הבנים עד שעה שתחלוץ, ונמצא שהיא אסורה לבעלה משום זיקתה לבעל אחר בשעה שהיא יושבת תחתיו, ואין זה "דרכי נועם" של התורה.⁽³⁾

ושוב שאל שאלה שניה, שנעשה מתים כחיים לענין תרומה.

ונשוה את דין התרומה לדין היבום, שיהיו המתים כחיים:

ונעשה מתים כחיים לענין תרומה, כך שאפילו אם מת הזרע מן הישראל, לא תשוב בת כהן לאכול בתרומה, מקל וחומר מיבום, שהבן פוטרה מן הייבום אף לאחר מיתתו –

ומה ביבום, שהוא מקום שלא עשה בו

הכתוב ולד מן הבעל הראשון כולד מן הבעל השני לפוטרה מן הייבום –

בכל זאת, עשה בו הכתוב בנים מתים כבנים חיים, לפוטרה מן הייבום.

תרומה, שהיא מקום שכן עשה בו הכתוב ולד מן הבעל הראשון כולד מן הבעל השני, לפוסלה מן התרומה –

אינו דין שנעשה בו בנים מתים כבנים חיים, לפוסלה מן התרומה?!⁽⁴⁾

והתשובה היא:

תלמוד לומר "ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה, וזרע אין לה. ושבה אל בית אביה".

וזו, הא אין לה עכשיו זרע, והיא שבה לבית אביה.

ועתה מביאה הגמרא את שתי השאלות

וביחד הן ארבע שאלות וארבע תשובות:

השאלה האחת היא על החילוק הראשון – במיתת הבן.

שהן שתי שאלות בענין מיתת הבן, הראשונה על יבום, והשניה על תרומה. דהיינו:

א. לא נעשה מתים כחיים – ביבום.

ב. נעשה מתים כחיים – בתרומה.

והשאלה השניה היא על החילוק השני – בולד.

שהן שתי שאלות בענין הולד, הראשונה על יבום, והשניה על תרומה, דהיינו:

א. נעשה ולד מן הראשון כולד מן השני ביבום.

ב. לא נעשה ולד מן הראשון כולד מן השני בתרומה.

3. רש"י. ומלשונו משמע שאילו היא היתה צריכה לחלוץ היהת נעשית החליצה בעודה אשת איש. אך הריטב"א כתב שהיה צריך לגרשה, ורק אז לחלוץ לה, ובהוצאתה וחליצתה והחזרתה היא מתגנה על בעלה.

ושאלה זו אם ניתן לחלוץ ליבמה בעודה אשת איש, היא נידון לעיל בדף טז בראשונים ובאחרונים, בשומרת יבם שנישאה לאדם זר, שלא הפקיעו קידושיה את זיקתה, והרי היא צריכה חליצה, האם צריך בעלה לגרשה לפני החליצה, או שאפשר לחלוץ לה בעודה תחתיו.

4. ספר קובץ הערות נסתפק בגדר הלימוד מ"דרכיה דרכי נועם", האם הוא סיבת הדין

שלא יפסלנה הולד מן הבעל הראשון:

ולא נעשה ולד מן הבעל הראשון כולד מן הבעל השני לתרומה!

ונאמר שבת כהן שנישאת לישראל, ויש לה הימנו בן, ושוב חזרה ונישאת לישראל אחר, ואין לה הימנו בן, הרי זו שבה לאכול בתרומת בית אביה, מקל וחומר מיבום, שאין הבן מן הנישואין הקודמים פוטר אותה מלהיזקק ליבום כשמת בעלה השני בלי בנים!?

ומה ביבום, שהוא מקום שעשה בו הכתוב בנים מתים כבנים חיים, לפוטרה מן הייבום — לא עשה בו הכתוב את הולד מן הבעל הראשון כולד מן הבעל השני לפוטרה מן הייבום.

תרומה, שהיא מקום שלא עשה בו הכתוב בנים מתים כבנים חיים לענין תרומה — אינו דין שלא נעשה בה את הולד מן הבעל הראשון כולד מן הבעל השני, לפוסלה מן התרומה.

והתשובה היא:

תלמוד לומר "ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה, וזרע אין לה, ושבה אל בית אביה".

וזו — הא יש לה זרע, ולכן אינה שבה לבית אביה.

והתשובות [נעשה ולא נעשה] על החילוק בולד בין יבום לתרומה:

השאלה הראשונה, "נעשה" בולד, היא:

ונעשה ולד מן הבעל הראשון כולד מן הבעל השני לענין יבום, ונאמר שאם נישאת האשה לבעל הראשון, והיה לה בן ממנו, ושוב נישאת לבעל שני, ואין לה הימנו בן, שתיפטר מן היבום, מקל וחומר מתרומה, שמצינו בה, שאפילו בן מישראל שיש לה מנישואין קודמים, פוסלה מאכילת תרומה —

ומה בתרומה, שהיא מקום שלא עשה בו הכתוב בנים מתים כבנים חיים לענין תרומה — בכל זאת, עשה בו הכתוב את הולד מן הבעל הראשון כולד מן הבעל השני — לפוסלה מן התרומה.

יבום, שהוא מקום שעשה בו הכתוב בנים מתים כבנים חיים, לענין יבום — אינו דין שנעשה בו את הולד מן הבעל הראשון כולד מן הבעל השני לפוטרה מן הייבום!?

תלמוד לומר "ובן אין לו", תלה הכתוב את הבן בבעל ולא באשה. והא אין לו לבעל השני בן.

והשאלה השניה היא "לא נעשה", דהיינו, להיפך, שיהיה דין התרומה כדין היבום,

הדרן עלך פרק יש מותרות

אחר שעת נפילה, כאשר בשעת הנפילה לא היה בה דין יבום, אלא נפטרה כדין אשת אח שיש לו בנים.

ועיין בסוף עמוד הראשון במסכת יבמות בדברי התוס' בביאור הפטור של דרכי נועם, ובדברי האחרונים, ובברכת שמואל שם, המבאר ענין זה בהרחבה.

שאינה מתייבמת כשמת הבן, או אינו אלא גילוי שכן הוא דין היבום.

והגר"ש רוזובסקי זצ"ל הוכיח מלשון רש"י "הילכך, על כרחך מה שאמרה תורה שאין האשה מתייבמת אלא אם כן "ובן אין לו", בשעת מיתה קאמר, והרי יש לו" — שהוא גילוי לעיקר דין יבום, שלא יתכן שיחזור דין יבום

פרק האשה רבה

מתניתין

א. עד אחד אינו נאמן מעיקר הדין להעיד על אשה שמת בעלה, כדי להתירה להנשא, אלא שני עדים בלבד, כי "אין דבר שבערוה פחות משני עדים".

ב. אך הקילו חכמים, משום תקנת העגונות, להאמין לעד אחד המעיד על מיתת הבעל.

והיתה אפשרות לחכמים להקל בכך, (1) על אף שמן התורה צריך עדות של שני עדים כדי להתיר אשת איש להנשא לאדם אחר –

כי "מתוך חומר שהחמרת עליה בסופה [אם יחזור הבעל], הקלת עליה בתחילתה" [בהיתר נישואיה, על סמך עדותו של עד אחד שמעיד על מיתת בעלה].

והיינו, שסמכו חכמים על החומרות הרבות שהטילו על האשה הנישאת על פי עד אחד ואחר כך התברר שבעלה חי, וכפי שמבואר

להלן במשנתנו, שתינשא האשה על פי העד רק אם תדייק בעצמה, ותבדוק בדיקות רבות כדי לאמת את עדות העד האחד, שאכן מת בעלה. (2)

האשה שהלך בעלה למדינת הים, ובאו, בא עד אחד, (3) ואמרו לה: מת בעליך! שהעיד עד אחד על מיתת בעלה, והתירוה בית דין לינשא על פיו.

וניסת, והלכה ונישאה לאדם אחר על סמך עדותו –

ואחר כך בא בעלה, והתברר שנישאת לבעל אחר בשעה שהיתה אשת איש –

החמירו עליה חכמים, היות ומתברר עתה שלא בדקה היטב תחילה אם אכן מת בעלה לפני שנישאה – והטילו עליה את החומרות הבאות: (4)

א. **תנא מזה ומזה, משני בעליה!**

3. ואע"ג שאמר התנא "ואמרו לה", בלשון רבים, כבר נתבאר בגמרא כריתות יא ב, שכן דרך התנא לשנות "אמרו לו" אפילו כשהוא מדבר באדם אחד. נמוקי יוסף. ובתוספות יום טוב כתב, שקא משמע לן אפילו אם היתה האמירה על ידי "רבים" דהיינו עד מפי עד, יכולה היא להנשא [וראה ביאור דבריו בתוספות רעק"א].

4. עיקר החומרות שהטילו חכמים היו על מי שנישאת על פי עד אחד, אלא שלדעת התנא קמא במשנתנו, כיון שתיקנו בנישאת על פי עד אחד להחמיר בה את כל החומרות, החמירו אף

1. לקמן בהערות, תבאר שיטת החזון איש, שיש לחכמים כח מן התורה לסמוך על עדות עד אחד, במקום שהם רואים שאפשר לסמוך על הבירור של האשה יחד עם עדות העד, שאז לא צריך להגיע לעדות שני עדים, היות ומתברר הדבר בלעדיהם. ובמקום שהדבר מבורר – אין צורך בעדות! אלא שהתורה מסרה לחכמים את הסמכות להכריע היכן מבורר הדבר עד שאין צורך להגיע לעדות.

2. הקדמה זו נכתבה על פי מסקנת הגמרא בביאור משנתנו.

הן מבעלה הראשון, האמיתי, שחייב עתה לגרשה, והן מבעלה השני, שלא תפסו לו בה קידושיו, והוא אסור בה גם לאחר שיגרשנה בעלה הראשון! היות והחמירו בה חכמים לדונה כאשה שזינתה תחת בעלה ברצון, שאסורה בין לבעל ובין לבועל.

ואף שמן הדין היא אינה נאסרת כדין אשה המזנה תחת בעלה ברצון, שהרי אנוסה היא, לפי שסמכה על עדות העד ועל בדיקותיה, והתירו לה לסמוך על זה — בכל זאת קנסוה חכמים, והחמירו בה חומרות אלו, כדי שתדייק כראוי לפני שנישאת לבעל אחר.

וכן רוב החומרות שבמשנה להלן, יסודן הוא בקנס שקנסוה חכמים. (5)

ב. וצריכה גט מזה ומזה אם תרצה להינשא לאחר.

מן הראשון צריכה גט שהרי היא אשתו. ואף מן השני, שלא תפסו בה קידושיו, צריכה היא גט, קודם שתינשא לאחר. (6)

כל זמן שאשה נמצאת תחת בעלה הוא חייב במזונותיה [מן התורה או מן תקנת חכמים, ונחלקו בדבר תנאים].

[כין טעמא מאי] [האמינו חכמים לעד אחד]? — משום דהיא גופה דייקא עד דידעה בקושטא [שכך הוא באמת], ומינסבא. והא, דלא דייקא, קנסי לה".

ואף כי מלשוננו של רש"י משמע לכאורה שאינה חשובה אנוסה כלל, ומעיקר הדין היא חשובה כזונה, אין זו כוונתו, ואין דין זה אלא משום קנס על אשר לא דייקה, ומה שכתב רש"י "לאו אנוסה היא", היינו שכך הוא גדר הדין, שקנסו אותה חכמים שיש לדון אותה כמי שלא היתה אנוסה אלא כזונה גמורה.

ולשון הריטב"א הוא: פירוש, שהחמירו עליה לעשותה כאילו זינתה במזיד, שהיא אסורה לבעל ולבועל. ואע"ג שלפי שורת הדין אין כאן זנות, שהרי ברשות בית דין נשאת על פי עד אחד! וכדאמרין: מתוך חומר שהחמירו בסופה, הקילו עליה בתחלתה, וכיון שאשה זו לא דייקא ומינסבא [שהרי חזר בעלה] — עשאוה כמזידה.

6. הטעם שצריכה גט מן השני על אף שאינה אשתו כלל, שמא יאמרו הבריות: הראשון גירשה תחילה, ואחר כך נשאה השני. ואם תצא בלא

במי שנישאת על פי שני עדים. והטעם הוא כעין "לא פלוג", שלא חילקו בתקנתם להחמיר על אשה שניסת ובא בעלה. ראה קרן אורה צא ב ד"ה רב פפא.

ולשון המאירי בפירוש המשנה הוא: ואף כשנשאת בעדים, מכל מקום כי הא קנסוה רבנן, כי היכי דתידוק שפיר.

ורבי שמעון בהמשך המשנה, חולק, וסובר שלא אמרו כן אלא בנישאת על פי עד אחד.

[ורוב הראשונים, וכן בשו"ע, פסקו כתנא קמא של משנתנו. ואולם מדברי תוספות בכמה מקומות נראה שהם סוברים להלכה, שאין דין משנתנו אלא במי שנישאת על פי עד אחד].

כל החומרות ששינו במשנתנו הן בין שנבעלה על ידי בעלה השני ובין נכנסה לחופה ולא נבעלה על ידי השני, הואיל ו"קרובה היתה לביאה", אבל אם רק נתקדשה ולא נישאת, לא החמירו לגזור עליה.

5. כתב רש"י: "תצא מזה ומזה, כשאר אשת איש שזינתה, דהך — לאו אנוסה היא! ואע"ג דהימנוהו רבנן לעד אחד באשה משום עיגונא.

כמו כן, גם לאחר שמת בעלה, היא ניוונית מנכסיו, לפי שאחד מתנאי הכתובה הוא "את תהא יתבא בביתי, ומתנא מנכסי כל ימי מיגר ארמלותיך [את תשבי בביתי, ותהיי ניוונית מנכסי כל ימי אלמנותיך]", עד שתינשא לאיש.

כל נכסי האשה שנישאת, נקראים "נכסי מלוג" [חוץ מהנכסים שהיא מכניסה לבעל בתורת "נכסי צאן ברזל", שהם נעשים נכסים שלו, והוא מקבל על עצמו אחריות על שיווי הנכסים בשעה שהיא מכניסה לו אותם, שאם יגרשנה או ימות לפנייה, תהיה לה הזכות לגבות ממנו את שיווי הנכסים שנקבע בשעת כניסתה, בין יוולו הנכסים ובין אם יתיקרו, בין אם יהיו בעולם ובין אם יאבדו].

והבעל אוכל פירות נכסי המלוג מתקנת חכמים, וגוף הנכסים שייך לאשה.

משמת או גירשה – חוזר הקרן לאשה.

ותיקנו חכמים, שיתחייב הבעל לפדות את האשה אם ישבחה ["פרקונה"], ותיקנו חיוב זה תחת זכותו של הבעל באכילת הפירות.

הכניסה לו בגדים בנכסי מלוג, והשתמש בהם הבעל אינו חייב לשלם את בלאי הבגדים מחמת השתמשותו בבגדים, שבלאי הבגדים מכלל פירות הוא. ואולם מה שנותר

מן הבגדים לאחר השימוש בהם נקרא "בלאות", והם חוזרים לאשה במיתת הבעל או כשגירשה.

מת הבעל או גירשה, זכאית האשה לגבות מנכסיו את הכתובה המגיעה לה. אם בתולה היתה כשנשאה, הרי הוא גובה מאתיים זוז, ואם אלמנה היתה הרי היא גובה מנה.

וכן משלם לה את שיווי "נכסי צאן ברזל". וגם תשלום זה הוא מ"תנאי כתובה".

ג. ואין לה כתובה, ואפילו אם עבר הראשון והחזירה אחר גירושי השני, או שעבר השני והחזירה אחר גירושי הראשון.⁽⁷⁾

ד. ולא החזר פירות שאכלו הבעל הראשון, וכן הבעל השני – משנשאה השני עד שחזר הראשון.

ומעיקר הדין היה לו לשני להחזירם, כיון שלא היתה אשתו, וגזל הוא בידו, אלא שקנסו את האשה שתפסיד את הפרות הללו.

אבל מה שאכל השני אחר שבא בעלה הראשון, היא מוציאה ממנו.⁽⁸⁾

ה. ולא מזונות, אם לותה ואכלה⁽⁹⁾ כשהיה בעלה הראשון [או השני] במדינת הים.

גט, יאמרו, אשת איש יוצאה בלא גט. ומתוך כך עשאוה חכמים כאילו נשואה היא לשני, ולכן צריכה גם ממנו גט.

7. רמ"א על פי בית שמואל וחלקת מחוקק, וראה שם בביאור הגר"א.

8. התבאר על פי המאירי, שתיכף אכילת פירות של הראשון גם אחר שנשאה השני – ואף שהוא במדינת הים – בפירות עבדי מלוג או בהמת מלוג שלקח עמו לדרך, או שנפלו לה נכסים במדינת הים ואכל שם את פירותיהן.

9. כן פירש רש"י. והיינו שלא מיבעיא שאין בית

ח. ולא זה וזה מטמא לה במותה, אם היו שני בעליה כהנים. (11)

ואפילו בעלה הראשון, שאשתו גמורה היא, אינו מיטמא לה במותה, ולא כשאר נשים שהבעל מיטמא להם, לפי שאין כהן מיטמא לאשתו הפסולה.

ט. ולא זה וזה זכאים — לא במציאתה, ולא במעשה ידיה, ולא בהפרת נדריה, ואין דינה כשאר נשים שהבעל זכאי בכל אלה, וקנס הוא לה, כפי שיתבאר בגמרא. (12)

י. ואם היתה האשה בת ישראל — הרי זו נפסלה מן הכהונה, כדין אשת איש המזנה תחת בעלה, "שזונה" היא, ופסולה להנשא לכהונה. (13)

יא. ואם היתה בת לוי — הרי זו נפסלת מן

ו. ולא בלאות [שאריות הבגדים, שהשתמש בהם הבעל כדין נכסי מלוג, ובלו אחר שימוש הבעל בהם].

את כל אלו, אין לה, לא על בעל זה ולא על בעל זה.

ואם נטלה אותם מזה ומזה — תחזיר.

ואין אומרים: כיון שכבר תפסה לא נוציא ממנה [גמרא].

ז. והולד — ממזר מזה ומזה.

אם ילדה בן מהבעל השני לפני שחזר הבעל הראשון וגירשה — הוא ממזר מן התורה.

ואם ילדה בן מן הבעל הראשון, לאחר שנאסרה עליו — הרי הוא ממזר מדרבנן. (10)

גירושין, לא יהא הולד ממזר, אף על גב שאסורה היא להם.

11. נתבאר על פי רש"י בגיטין עט ב. ואילו המאירי כתב: ולא זה וזה מיטמאין לה, שאם הם כהנים אטורים הם בכך, ואם הם ישראלים אין להם מצוה בכך, אף על פי שמצוה ליטמא למתים שהוזכרו בפרשה. וראה במהרש"ל שהשיג בגיטין שם על דברי רש"י.

12. דעת רוב הראשונים והובאו דבריהם בבית יוסף בלי חולק, שהבעל הראשון יורש אותה, והאחרונים [קרן אורה וחסדי דוד] הביאו תוספתא בפ"א ה"ד שמבואר שם שנחלקו בדבר תנאים.

13. בגמרא צא א ובהערות שם, יתבאר אם זונה היא מן התורה, או שחכמים עשאוה כזונה.

דין פוסקין להן עכשיו מזונות, שהרי כל אחד מהם ב"עמוד והוצא" קאי, אלא אף אם היא לוותה ואכלה קודם שחזר הבעל, שבעלמא חייב הבעל לפרוע את ההלוואה, כאן הוא אינו חייב, אלא היא תשלם למלוה.

10. לדעת התוספות, תיקנו חכמים שיהא ממזר בין מן הראשון ובין מן השני אפילו אחר שנתנו שניהם גט, כי הואיל והחמירו שתהא אסורה לזה ולזה אף לאחר מתן גט, הוסיפו והחמירו שיהא הולד ממזר מדרבנן אם יעברו על איסור זה.

ואילו הרמב"ן הביא בשם הירושלמי, שבין מן הראשון ובין מן השני אינו ממזר אלא קודם שגירשה האחר, אבל אחר שגירשה השני אינו ממזר מן הראשון. וכמו כן אחר שגירשה ראשון אינו ממזר מן השני.

והיינו, משום שאינו ממזר מהראשון אלא בגלל שעשאוה חכמים כנשואה לזה כמו לזה, וכמו שהצריכוהו גט גם מן השני. אבל אחר

המעשר, ובגמרא לקמן צא א יתבאר ענין זה.

יב. ואם היתה בת כהן — הרי זו נפסלת מן התרומה, כדין אשת איש שזינתה שהיא נפסלת מן בתרומה. (14)

יג. ואין יורשין של זה ויורשין של זה — יורשין את כתובתה, כמו שיתבאר בגמרא מהי ה"כתובה" האמורה כאן.

יד. ואם מתו שניהם (15) עד שלא נתנו גט — אחיו של זה ואחיו של זה, חולצין ולא מייבמין.

אחיו של ראשון חולץ לה מן התורה, שהרי אשתו של אחיו המת היא, אך אינו מייבם אותה, מדרבנן [והטעם יתבאר בהערות לקמן צא א].

ואילו אחיו של שני, צריך לחלוץ לה מדרבנן, לפי שעשאוה חכמים כאילו היא גם אשת השני, לחומרא, על אף שאין היא אשתו של אחיו המת כלל. (16)

ומביאה עתה המשנה את דבריהם של שלשה תנאים, החולקים על תנא קמא, כל אחד בפרט אחר —

רבי יוסי, חולק על דברי התנא קמא, הסובר שאין לה כתובה לא על זה ולא על זה, ואומר:

כתובתה — על נכסי בעלה הראשון.

רבי אלעזר, חולק על דברי התנא קמא, הסובר שלא זה וזה זכאים במציאתה ובמעשה ידיה ובהפרת נדריה, ואומר:

הראשון — זכאי במציאתה, ובמעשה ידיה, ובהפרת נדריה.

רבי שמעון, חולק על דברי התנא קמא, הסובר שאם מתו, אחיו של זה ואחיו של זה חולצין ואין מייבמין, ואומר:

ביאתה או חליצתה מאחיו של ראשון — פוטרת צרתה!

כלומר: אחיו של ראשון, אף מייבם, אם ירצה, וביאה כשרה היא הפוטרת אף את צרתה, כדין שתי יבמות שנפלו לפני יבם, שביאת אחת מהן או חליצתה פוטרת את השניה. (17)

וכן חולק רבי שמעון על דברי התנא קמא הסובר שהולד ממזר מזה ומזה, ואומר:

14. דין זה יתבאר יותר בגמרא צא א ובהערות שם.

15. המשנה יכולה להתבאר בשלש אופנים:
א. מתו שניהם ולא נתנו גט, כן פירש מהרש"א צא א.

ב. מת זה או זה, והשני חי ולא נתן גט. מהרש"א שם בשם יש מפרשים. וכתב שאין משמעות הלשון כן.

ג. מת זה או זה והשני גירש.

16. הטעם שצריך השני לחלוץ, הוא מאותו טעם שצריכה גט מן השני אף שאינה אשתו, ומשום שמה יאמרו: גירש זה ונשא זה.

ונחלקו אחרונים בדין יבמו של שני, אם הוא אסור לקחתה או שאין ביבמו תורת יבום, ויתבאר בהערות לקמן צא א.

17. כך היא דעת רש"י, וכן היא דעה אחת בתוספות לעיל יא א ד"ה רבי שמעון, שלרבי

ואין הולד ממזר — לא מהראשון, אפילו החזירה הבעל אליו לאחר שנאסרה עליו.

וכן אינו ממזר מן השני, אם בא עליה אחר שגירשה הבעל הראשון.⁽¹⁸⁾

ועוד אמר רבי שמעון⁽¹⁹⁾: כל זה שאמרנו תצא אף מראשון, אינו אלא כבא עד אחד, והתירוה בית דין להינשא על פי העד.

אשה שבאה להנשא על פי עד אחד, צריכה "הוראת בית דין" שיתירוה להנשא על פיו.⁽²⁰⁾

אבל אשה הנישאת על פי שני עדים — אין היא צריכה להגיע ל"הוראת בית דין" כדי להנשא, אלא די בכך שיקבל בית הדין את עדותם.

במה דברים אמורים, שהחמירו על האשה שנישאת לאחר וחזר בעלה, בנישאת על פי עד אחד, בהוראת בית דין שהתירוה להנשא.

אבל, **ואם ניסת** על פי שני עדים, שבאו

ואמרו מת בעליך, ונישואין אלו נקראים נישואים "שלא ברשות בית דין", דהיינו, שלא היתה צריכה לקבל הוראת היתר לנישואין אלו, כיון שבאו שני עדים.

ואחר כך חזר בעלה —

הרי זו **מותרת לחזור לו** לבעל הראשון.

כי מה שנבעלה על ידי הבעל השני — כזנות באונס היא נחשבת, ואין דינה כאשה המזנה ברצון, הנאסרת על בעלה.

שהרי אשה זאת לא נבעלה לבעלה השני מחמת שרצתה לזנות תחת בעלה, אלא מחמת שסמכה על עדות שני עדים.

אבל, לענין חיוב קרבן על הזנות עם הבעל השני — חשובה היא רק כ"שוגגת", ולכן היא מחוייבת להביא קרבן חטאת. ואין דנים אותה לענין קרבן כ"אנוסה", היות והיה לה להמתין עד שתבדוק יפה שאכן מת בעלה, ולא להנשא, שהרי עתה התברר שעדים אלו עדי שקר הם, וכל היתרה להינשא היה בטעות.

עוד בתוספות הרא"ש^[ש], והוכיח מזה ר"י שם שאפילו לרבי שמעון אסור ליבם לכתחילה, ומשמיעה המשנה שמכל מקום, אם ייבם — אין הולד ממזר.

אבל שיטת רש"י היא, שלדעת רבי שמעון מותר היבם לייבם לכתחילה, ולשיטתו פירש כאן שאין הולד מן הבעל ממזר.

19. כמבואר בגמרא צא א וברש"י שם, שכל זה הוא מדברי רבי שמעון.

20. מאירי בפירושו המשנה.

שמעון היבם מיבם לכתחילה, וראה מה שהוסיפו שם; אבל ר"י בתוספות שם כתב שאינו מיבם לכתחילה.

ומדברי המאירי נראה, שהכי קאמר: כיון שאם ירצה הרי זה מייבם, לכן חליצתה פוטרת צרתה, אבל לרבנן שאינו יכול לייבם, אין חליצתה פוטרת צרתה, דהוי חליצה פסולה שאינה פוטרת צרה.

18. ברש"י נראה שהוא גורס "ואין הולד ממזר", אבל גירסתנו היא: ואין הולד "ממנו" ממזר, ומשמע שעל היבם קאי. וכן היא באמת דעת ר"י בתוספות לעיל יא א ד"ה רבי שמעון נראה שם

ועתה מבארת המשנה הלכה נוספת:

אם הורוה בית דין לינשא, שהתירוה בית דין להנשא, והלכה וקלקלה [יתבאר בגמרא אם נבעלה דרך זנות בלי שתינשא, או שהלכה ונישאת למי שהיא אסורה לו להנשא], ואחר כך חזר בעלה —

חייבת בקרבן!

לפי שלא התירוה בית דין אלא לינשא, ולא לקלקל. ונמצא שלא נבעלה מכח הוראת היתר של בית דין, והרי היא כמי שסמכה על עדות עדים, בלי הוראת היתר של בית דין, שחייבת בקרבן.

גמרא:

התחדש במשנתנו שעד אחד נאמן להעיד על מיתת הבעל.

וכדי לבאר את נאמנותו של עד אחד במיתת

אבל אם נישאת על סמך "הוראת בית דין", שהתירו לה להנשא על פי עדות של עד אחד, היא פטורה מלהביא קרבן, כי מי שעושה פעולה על סמך "הוראה של בית דין" הוא נחשב כאנוס לענין פטור מקרבן חטאת. ולכן —

אם ניסת על פי בית דין, שהתירוה והורוה להנשא על פי עד אחד — תצא מבעלה השני, ופטורה מן הקרבן, היות ויחיד שעשה ב"הוראת בית דין" הוא פטור מהקרבן. (21)

אבל אם לא ניסת על פי הוראת היתר של בית דין, אלא הסתמכה על עדות שני העדים — תצא מבעלה השני, וחייבת בקרבן, ואין זה אנוס, הפטורה מן הקרבן, כי היה לה להמתין ולבדוק אם אין אלו עדי שקר.

ומסכמת המשנה: יפה כח בית דין המתירים אשה להנשא על פי עד אחד מעדותם של שני עדים —

שכית דין פוטרה ב"הוראתו" מן הקרבן!

21. רש"י.

אבל, כל שלא התקבלה עדותו בבית דין — לא תיקנו חכמים להאמינו!

וכתב החזון איש שצריך עיון, מנא לו לרבנו, לחדש שצריכים בית דין לקבלת עדותו לעיכובא. והוסיף החזון איש ש"כמדומה, מעשים בכל יום, שנוסעים שני אנשים יחד לעיר אחרת, וכאשר יקרה מקרה שנעדר [מת אחד] מהן, הרי הוא בא ומספר שחלה ומת, ומחזיקין על ידו, ואין מושיבין בית דין על זה".

ומבאר החזון איש, שיש לדון בכל המושג של משפט בבית דין, האם בית דין רק מברר את האמת, או שהוא נותן תוקף לפסק הדין מכח הבית דין.

בדיני נפשות וקנסות, ברור הדבר שצריכים

כתב החזון איש, שאין הוראת בית דין האמורה כאן שייכת לענין הפטור מקרבן בהוראת הסנהדרין. כי הפטור שם הוא רק אם עשו רוב ישראל על פי הטעות שבהוראת בית דין, שמביא הציבור פר העלם דבר, ואין לו ענין לאמור כאן, שהוא פטור מחמת אנוס.

ומביא החזון איש את שיטת הבית שמואל [אבן העזר יז קכד] שלכתחילה צריך שתהיה העדות בפני בית דין [עיינ בדבריו].

וכן את תשובת רבי עקיבא איגר [קכג קכד] שאין עד אחד נאמן בעדות אשה אלא אם כן באה עדותו לפני בית דין, בין מפיו בין מפי אחרים.

מכלל זה אתה למד, **דרישא** ששנינו בה "ובאו ואמרו לה מת בעליך, וניסת, ואחר כך בא בעלה — תצא מזה ומזה", מדברת באשה שנישאת ברשות בית דין, ובעד אחד —

אלמא, מוכח מהמשנה שעד אחד נאמן להתירה, שהרי הוראת ההיתר של בית דין היתה מבוססת על עדותו של עד אחד.

והניחה עתה הגמרא שעד אחד במיתת הבעל נאמן, (22) היות שדין האומר "מת בעליך" הוא כדין שאר עדות באיסורין, שעד אחד נאמן בה.

הבעל, מקדימה הגמרא לדון בעיקר הנאמנות של עד אחד, ומדייקת זאת מכמה משניות, וגם ממשנתנו:

ראיה ראשונה:

מדקתני סיפא, במשנתנו, בדברי רבי שמעון: **"נישאת שלא ברשות בית דין — מותרת לחזור לו"**, והכונה "שלא ברשות" היא בכך שנישאת **שלא ברשות בית דין**, שלא הורוה בית דין הוראת היתר, **אלא נישאת בעדים**, שסמכה על עדותם, ולא היתה לה הוראת היתר של בית דין שתנשא —

ולפיכך קרוי הדבר "תולה בבית דין" — דעל פיהם היא נישאת".

22. כן היא פשוט משמעות רש"י, וכן כתבו התוספות שלפנינו.

אבל הנמוקי יוסף כתב: הסכימו המפרשים האחרונים כבעלי התוספות, שאין שאלת הגמרא מנין שעד אחד נאמן מן התורה להתירה לינשא על פי העד, שזה לא עלתה על דעת הגמרא הואיל ו"דבר שבערוה הוא" ואין דבר שבערוה פחות משנים. אלא, לעולם עד אחד בעדות אשה שמת בעלה מדרבנן בעלמא הוא נאמן, ומשום עיגונא.

אלא, דקא סלקא דעתין שחכמים סמכו דבריהם, לעשות איסור זה כשאר איסורין של תורה, שנאמן בהם עד אחד מן התורה.

הא אילו לא היה עד אחד נאמן באיסורין בעלמא, בכיצא בזה — לא היו מקילין שיהא נאמן משום תקנה בעולם.

ולשון הגמרא "מדאורייתא — מנא לן" לא הולך אלא על נאמנות עד אחד על חלב, ולא על נאמנותו בעדות אשה שמת בעלה.

וכתבו התוספות: לפי מה שסוברת הגמרא עכשיו, שעד אחד בעדות אשה נאמן מן התורה, הרי זה שהמשנה קוראת להיתר על פי עד אחד

את הפסק של בית דין ליצור את עצם החיוב, ומבלעדי פסק הבית דין אין הנידון נחשב כ"בר קטלא".

אך בדיני ממונות או בהיתר אשה לבעלה, יתכן וכל תפקידו של הבית הדין הוא לברר את האמת בלבד, והאמת כשלעצמה קיימת גם ללא פסק בית דין.

"ומיהו, יש עוד דין בדיני ממונות, שאינו רשאי ליטול את שלו שלא ברשות בית דין, במקום דליכא פסידא [בכא קמא כז ב].

ואיסור זה — אפשר שהוא ממקרא ד"המשפטים אשר תשים לפניהם", ודרשינן, "לפניהם" ולא לפני הדייטות, והוא הדין [ב]אדם [עצמו], [כאשר הוא לוקח את ממונו] בלי שימת משפט כלל!

ובזה היה מקום לדון אי היתר אשה הוא כמשפט, ובעי שלשה, או סגי בחד, כטומאות וטהרות.

ונראה מדברי הפוסקים ז"ל דמן הדין הוא הוראה, ולא כמשפט, ומכל מקום, כשניתרת בעד אחד — תיקנו שתנשא על פי בית דין.

ומיהו, אין זה הכרח, דהאי "ברשות בית דין" יש לומר דקאי על בית דין שהחזיקו להשיא על פי עד אחד!

ראיה שנייה:

ותנן נמי [לקמן ככב א]: הוחזקו [נהגו] להיות משיאין את האשה על פי עדות על מיתת הבעל, אפילו בעדות של עד המעיד מפי עד אחר.

והיינו, שאין העד המעיד בפנינו יודע שמת בעלה של האשה בעצמו, אלא שמע זאת מפי עד אחד, שאמר לו זאת.

ואפילו היתה זאת עדות של אשה, המעידה על מיתת הבעל על סמך ששמעה זאת מפי אשה אחרת.

ואפילו עדות של אשה, המעידה ששמעה על מיתת הבעל מפי עבד, ואפילו אשה המעידה מפי שפחה —

אלמא, מוכח גם ממשנה זו, שעד אחד מהימן באיסורים מן התורה, ואפילו להתיר איסור אשת איש!

ראיה שלישית:

ותנן נמי במסכת קידושין [סה ב]: עד אחד אומר אכלת חלב, והוא אומר לא אכלתי — הרי זה פטור מלהביא קרבן חטאת.

ויש לדייק: טעמא שפטור מהקרבן היות דהוא מכחישו לעד האחד, ואמר "לא אכלתי".

הא אישתיק, אם שתק ולא הכחיש את העד האחד — מהימן העד לחייבו קרבן על

אכילת חלב, ואין חוששים שמא הוא מביא חולין לעזרה.

אלמא, מוכח גם מכאן, שעד אחד מהימן באיסורים מן התורה!

ואחרי שהוכיחה זאת הגמרא, היא באה לדון במקור הדין הזה:

מדאורייתא — מנא לן שעד אחד נאמן באיסורין?

מהא דתניא: כתיב בפרשת קרבן חטאת "ואם נפש אחת תחטא בשגגה —

או [אם] הודע אליו חטאתו אשר חטא, והביא קרבנו שעירת עזים".

ומדברי הכתוב "או הודע אליו", משמע שצריך שיהא נודע אליו, שיהא לבו סומך על הדבר, ולא שיודיעוהו אחרים!

ולכן, אם בעל הדבר מכחישו לעד, הוא אינו חייב קרבן חטאת.

יכול אע"פ שאינו מכחישו [בעל הדבר את העד] גם יהא פטור מלהביא קרבן, עד שיביא את הקרבן מעצמו?

תלמוד לומר: "או הודע אליו", ולא אמר הכתוב "או ידע".

ומכאן אתה למד, שאם היתה ידיעה מכל מקום, אפילו על ידי עדותם של אחרים — נחשב הדבר כידוע אליו, וחייב קרבן.

עוד כתבו התוספות: אע"ג שסבור עכשיו שנאמן עד אחד מן התורה כמו שנים, מכל מקום אסורה לחזור, שבעד אחד הוה לה למידק, אע"פ שהאמינתו תורה.

"ברשות בית דין", היינו לפי שיש דברים שאינו נאמן להם, וצריכה לישאל לבית דין להתירה לינשא על פיו, אבל בשני עדים הדבר ידוע שהיא מותרת.

ומעתה, יש לנו לדון:

אבל יתכן שעד אחד כשלעצמו אינו נאמן!

חיבי דמי, באיזה אופן אומרת הברייתא "יכול אע"פ שאינו מכחישו יהא פטור? תלמוד לומר "או הודע אליו מכל מקום"!?

ומוסיפה הגמרא, שיש להוכיח שחיוב הקרבן הוא משום שתיקתו שנחשבת כהודאה:

אילימא דאתו תרי, אם תמצי לומר שבאו שני עדים שאומרים שהאדם הזה אכל חלב, והוא לא קא מכחיש לחו.

תדע שכן הוא, מהא דקתני **בסיפא** של הברייתא ההיא:

אי אפשר לומר כך. כי אם כן —

אמרו לו **שנים** "אכלת חלב", והוא אומר "לא אכלתי" — הרי זה פטור מלהביא קרבן חטאת.

קרא — למה לי!?

ואילו **רבי מאיר מחייב** אותו להביא קרבן חטאת.

כלומר, למה אמר הכתוב "הודע" ולא "ידע"? והרי אפילו אם היה הכתוב אומר "ידע", גם כן היה משמע שידיעה על ידי שני עדים שלא הכחישם — היא כאילו ידע הוא עצמו ידיעה גמורה וברורה!⁽²³⁾

אמר רבי מאיר: הרי קל וחומר הוא שיהיו שני עדים נאמנים לקרבן:

אלא, לאו, הלא במה מדובר, בכגון שבא עד אחד בלבד —

ומה, אם הביא והו שנים עדים לידי מיתה **המזורה**, וכגון שהעידו עליו שעשה עבירה שחייב עליה מיתה בית דין —

והוא דבר חידוש, שהוצרך הכתוב לחדש זאת.

וכי לא **יביא והו** שני עדים לידי קרבן, הקל!?

ובכל זאת, **כי לא מכחיש ליה** — מחימן העד האחד לחייבו קרבן חטאת, ואין חוששין שיביא חולין לעזרה.

אמרו לו חכמים לרבי מאיר: **מה אם ירצה** לומר "מזיד הייתי"!

שמע מינה: עד אחד נאמן באיסורין!

כלומר, הואיל ואם היה אומר "מזיד הייתי" — שאין העדים מכחישים אותו בכך, כי אינם יודעים אם מזיד או שוגג היה כשאכל — הרי היה אדם זה פטור מן הקרבן, שהרי אין קרבן על אכילת חלב במזיד אלא רק על אכילת שוגג.

אך דוחה הגמרא את הלימוד הזה:

לכן אף כשאמר "לא אכלתי", מפרשים אנו את דבריו: לא אכלתי שוגג אלא מזיד.⁽²⁴⁾

וממאי משום דמחימן העד [מנין שעל נאמנותו של העד אנו סומכים] לחייבו קרבן!?

דילמא אולי משום דקא שתיק החוטא ולא הכחישו, ושתיקה כהודאה דמיא.

וכיון שלפי רבנן אפילו שני עדים אין

23. נתבאר על פי הריטב"א.

24. תוס' וריטב"א.

מביאים אותו לידי קרבן אם הוא מכחישם ואומר "לא אכלתי", תיקשי לך:

רישא [כשבא עד אחד ולא הכחישו בעל **מאי טעמא קא מחייבי רבנן** אותו בקרבן. א-פג הדבר] —

שהרי מכך שנחלקו רבי מאיר וחכמים רק בסיפא, משמע שברישא לא נחלקו, ואף רבנן מודים ברישא!?

אילימא, אם נאמר כאשר אמרת, **משום דמהימן** עד אחד, ולא משום שתיתו —

אי אפשר לומר כך. כי —

והא תרי שני עדים המעידים בעלמא, שלא בחיוב קרבן, הרי **אע"ג** דבעל הדבר **קא מבחיש להו** — **אינהו**, העדים, **מהימני**.

ובכל זאת, כאן, לגבי חיוב קרבן **קא פטרי רבנן** אם הוא מכחישם, היות וניתן לפרש את הכחשתו, שכוונתו לומר "מזיד הייתי", ולכן הוא פטור מקרבן.

ואם כן, איך אפשר שיהא נאמן העד — אף כשאינו מכחישו — אם לא משום שתיתו של בעל הדבר, והרי שמא מזיד היה!?

אלא לאו, בהכרח, **משום** כך נאמן העד ברישא לחייבו קרבן, משום **דאישתיק** בעל הדבר, **ושתיקה כהודאה דמיא**! (1)

וכיון שהוכיחה הגמרא שנאמנות העד על חיוב קרבן באכילת חלב נובעת משתיקה כהודאה של החייב, נדחה המקור הזה לנאמנות עד אחד באיסורים.

אלא, זה שהאמינו חכמים לעד אחד בעדות אשה, שמת בעלה, (2) לא מן המקרא הוא נלמד, אלא נאמנותו — **סברא בעלמא היא**!

מידי דהוה, כמו שפשוט לנו שהוא נאמן להעיד **אחתיבה** שהיא **ספק של חלב ספק של שומן**, **ואתא**, שאם בא עד אחד ואמר "ברי לי דשומן הוא", **דמהימן** העד, ומותר לאוכלו על פיו. (3)

אוכל משל חבריו, שאינו יכול לסמוך על עדותו שהאוכל כשר. וכמו כן אין לך אדם שיכול לסמוך על בני ביתו שהאוכל שהם מאכילים אותו הוא כשר.

ובמסכת גיטין ב ב ד"ה ומשני, כתב רש"י שעד אחד נאמן באיסורין — ממה שהאמינה תורה לכל אדם על הפרשת תרומה, ועל השחיטה, ועל ניקור הגיד והחלב, ולא הזכיר כלל חתיכה שהיא ספק חלב ספק שומן.

ובמסכת חולין נ"י ב ד"ה עד אחד נאמן באיסורין] כתב רש"י, שכל יחיד ויחיד האמינתו תורה, כמו שמצינו "זובחת מבקרך ומצאנך", וכן כתיב "ושחט את בן הבקר", שאחד שוחט, והכהנים אוכלים על ידי שחיטתו, ולא הזקיקו

1. התוספות ביארו שהיות ושתיק, מוכח שנראה לו אמת, ויודע קצת שיש רגלים לדבר. אבל אין הכוונה להודאה ממש, שיודע ודאי שכן הוא, ראה הוכחתם בדבריהם.

2. והיינו, מה שנאמן העד בעדות אשה, הוא משום שמניחה עתה הגמרא שאף עדות אשה הוא כדין איסורין בעלמא, או כהנמוקי יוסף שממילא יש מקום לתקנת חכמים שתיתנו להאמין עד אחד באשה.

3. רש"י מבאר שאמר העד "ברי לי שחתיכה זו שומן הוא ולא חלב". ודבר פשוט הוא שסומכים עליו כל זמן שלא נחשד, כי אחרת אין לך אדם